

025.2:655.5

KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLŐ HAZAI KIADVÁNYOK BESZERZÉSI PROBLÉMÁI

A természettudományok és a műszaki tudományok előtérbe állítása és fokozott fejlesztése a magyar szakkönyv kiadásban eleinte ugyan kissé lassú, de később egyre fokozódó fellendülést hozott. Javulás főleg 1955-től következett be, a Műszaki Könyvkiadó létrejöttével. 1959-ben már 142 műszaki könyv jelent meg 746 200 példányban. Megjelentek a mérnöki, technikai szintű kézikönyvek, zsebkönyvek: "Bányászati kézikönyv", "Műanyag zsebkönyv", "Mérnöki kézikönyv" stb. és igen sok fordítás műszaki monográfiákból, az "Ipari Szakkönyvtár" sorozat könyvei a szakmunkásképzés segítésére stb.

A Magyar Tudományos Akadémia újjászervezése után több tudományos kutatóintézet létesült. Az 1949-ben megalakult Tudományos Tanács számos ipari kutatóintézetet hozott létre. A felszabadulás előtt a tudományos kutatás elsősorban a matematika, fizika, csillagászat elméleti ágaira korlátozódott; 1949-től szükségessé vált a matematikai és fizikai kutatások további nagyarányú fejlesztése és a kutatási eredményeknek a gyakorlati életben való alkalmazása. De a gyors és nagyarányú iparfejlesztés fellelédítette az egyes iparágakat, például a szerszámgépgyártást, műszeripart is.

Az intézetek megalakulását követően a tudományos és gyakorlati célt szolgáló kutatási jelentések, tanulmányok egyre nagyobb számban jelentek meg. Az eddig viszonylag kisszámú, kereskedelmi forgalomban nem kapható értékes kiadványok száma megsokszorozódott, bebizonyosodott, hogy ezek a forgalomban kapható kiadványoknál nagyobb számban jelennek meg. Már 1959-ben a kiadványtermés közel 50 %-át nem hivatásos kiadók belső, vállalati használatra, korlátozott példányszámban jelentetik meg. Ezek a kiadványok, mivel könyvesboltban nem kaphatók, az érdeklődők nagy része számára hozzáférhetetlenek. Így például megvizsgálva a kötelezpéldányként könyvtárba érkező műszaki irodalom egy heti termését 1962. március hónapjában, azt tapasztaljuk, hogy a kiadványok 60 %-a nem hivatásos kiadók kiadásában készült.

Csak egy példa a házi sokszorosítással készített kiadványok évről-évre történő számszerű növekedésére:

Az OMK házi sokszorosításában

1959-ben	30 jegyzetet 5060 példányszámban, 1 időszaki sajtóterméket 4 számban,
1960-ban	76 jegyzetet 21 300 példányban, 3 időszaki sajtóterméket 17 számban

állítottak elő.

A kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványok között az alábbi típusok a leggyakoribbak:

Kongresszusok, konferenciák anyagai /nem nyomdai úton előállított/, jegyzetek /egyetemi, tanfolyami/, disszertációk

Kutatóintézeti kiadványok: kutatási tervek, jelentések, közlemények, tájékoztatók

Egyéb tanulmányok, jelentések
prospektusok
tapasztalatcsere anyagok
ujtások.

A Magyarországon megrendezett műszaki és természettudományos tárgyú konferenciák anyagát nagy részben a MTESZ jelenteti meg. A MTESZ kiadványait, terveit csak részben ismerjük, és ehhez képest a beszerzés is csak "részben" történik meg. Könyvtári állománybavétel szempontjából fontos lenne tudni, hogy egy-egy konferencia, kongresszus anyagának összevont, tájékoztató jellegű kiadását követi-e teljes, részletes - kiadó vagy nyomda által megjelentetett - összeállítás.

Az egyetemi és szaktanfolyami jegyzetek keresettek és hasznosak nemcsak egyetemi hallgatók, ill. az illető szaktanfolyami jegyzetet előállító intézmény dolgozói, hanem egyéb iparágban foglalkoztatott szakemberek számára is. Ilyenek például a Gépipari Tudományos Egyesület szaktanfolyam anyagai, vagy az Országos Atomenergia Bizottság atomtechnika tanfolyamának előadásai.

A kandidátusi és egyetemi doktori értekezéseket mind nálunk, mind külföldön nemcsak elméleti, hanem gyakorlati jelentőségük miatt is értékes kiadványnak tekintik. A tudományos és magasabb fokú ipari kutatás eredményeiről részletesebb értesülést a kifejezett kutatási jelentéseken kívül a disszertációkból lehet nyerni. A disszertációk anyaga jól felhasználható egy-egy problémakör részletesebb vizsgálatánál. Az akadémiai kandidátusi disszertációk mint a kutatásokat összefogó szervhez, elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárába kerülnek. A másodpéldányok megoszlanak az OMK és a Budapesti Műszaki Egyetem Központi könyvtára, sőt természettudományos vonatkozásokban az ELTE között is. Attekintése ezek fölött csak az MTA könyvtárának van, ahol felhasználásukra legkevesebb a valószínűség.

A kutatóintézetek kapcsolatot tartanak egymással, egymás munkájáról, publikációjáról tehát kölcsönösen tájékozottak, de lazább a kapcsolatuk az ipari termelő üzemekkel és azok szakembereivel. Így számos kutatás párhuzamosan, sok időráfordítással készül, és előfordulhat, hogy az alapproblémán több helyen is dolgoznak, míg ha az országos tervek, kidolgozás alatt lévő kutatások nyilvánosság elé kerülnek, kevesebb idő- és költségárordítás mellett valóban járatosan területeken, nemzetgazdasági szempontból fontos, ésszerű elgondolásoknak lehetne érvényt szerezni. Helyes lenne, ha valamennyi kutatóintézet megjelent kiadványait külön-külön vagy központi szervek keresztül publikálná címszerinti felsorolásban. A szakkönyvtár helyzete az így nyert áttekinthetőségén keresztül lényegesen könnyebb, beszerző munkája pedig tervszerűbb lenne.

Sok olyan berendezés, készülék, gép létezik, amelyeket - noha lehet, hogy külföldiekkel is vetekszenek - kevés szakember ismer. Tájékoztatást ezekről szinte csak az előállító cégek prospektusai adnak. Ezek a kiadványok a műszaki fejlesztéssel kapcsolatos célkitűzések megvalósításához eszközök, mivel új, külföldről nehezen beszerezhető alkatrészeket helyettesítő anyagok alkalmazásához nyújtanak közvetlen gyakorlati segítséget a szakemberek számára. Természetesen különbséget kell tennünk az 1-2 lapból álló, röplapszerű és a jelentősebb, gyűjteményes jellegű gyártmánykatalógusok között.

Nem térek ki a felsorolt többi kiadványféléseknél egyenként /különböző tanulmányok, jelentések, tapasztalatcsere anyagok, útmutatások/ beszerzésük és nyilvánosság tételük kérdésére, mert ezek vállalatoktól, intézményektől függően csak szórványosan vagy egyáltalán nem jelennek meg. Komoly szakkönyvtári probléma azonban, hogy gyűjtőkörüket illetően milyen álláspontot foglaljanak el, mert a kiadványok tömege és színvonaluk sokrétűsége a válogatást és csoportosítást még a tartalmi szempontok érvényesítése mellett is megnehezíti.

Hogyan szerez tudomást a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványokról az érdeklő szakkönyvtár, és hogyan szerzi be azokat?

Kötelespéldány válogatási lehetőség
ajándékozás
folyóiratokban közzétett hirdetés
Magyar Nemzeti Bibliográfia
egyéb bibliográfiai kiadványok, rejtett bibliográfiák útján.

Fenti lehetőségek mellett sem nyerhető azonban teljes kép a gyűjtőkörbe tartozó, megjelent kiadványokról.

A 213/1951. XII. 18. M.T.sz. kötelespéldányokra vonatkozó rendelet értelmében egyes - kijelölt - könyvtárak az Országos Széchényi Könyvtárnak beszolgáltatott kötelespéldányokból részesednek, gyűjtőkörüknek megfelelően. Így lehetővé válik, hogy ezek a könyvtárak az ország kiadványterméséről tudomást szerezzenek, illetve azok közül a gyűjtőkörüknek megfelelő kiadványokat igényeljék. A kötelespéldányrendelet tekintettel van a kiadvány lapszámára, így sok, 25-nél kevesebb lapszámú sajtótermék, bár könyvtári szempontból hasznos lenne, nem kerül beszolgáltatásra, vagyis az országos nyilvántartásból is kimarad.

A nyomdák számos kiadvány kötelező beszolgáltatását elmulasztják. Előfordult már több esetben, hogy a könyvtárak a közvetlenül küldött ajándékpéldányokból értesülnek egy mű megjelenéséről, sőt, ilyen kiadvány rejtett bibliográfiája egyéb - számunkra ismeretlen - műveket is közölt.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia értékét csökkenti, hogy nagy kétséssel jelenik meg, amikor már ennek alapján nem lehet a kiadványokat beszerezni, leginkább azért - mint már erről említés történt -, mert ezeket csak korlátozott példányszámban állítják elő, és rövid idő alatt elfogynak.

Ha a fenti módon a könyvtárba be is kerül a kiadvány, sok esetben egy, esetleg két példányt kapunk, ami mindenképpen elégtelen a kölcsönző olvasó igényeinek kielégítésére. Beszerzésük tehát - ellentétben a kereskedelmi forgalomban kapható kiadványok majdnem zavartalan vásárlási lehetőségével - komoly gondot okoz. A szóban forgó kiadványfélések regisztrálásának, dokumentálásának, gyűjtésének fontosságáról több helyütt szó volt már, de ez a probléma intézményesen, rendszerezetten, megnyugtatóan még nincs megoldva. Jelenleg csak több-kevesebb sikerrel járó levelezés útján /bekérés, tájékoztató/, igyekszünk a megjelent és megjelenendő kiadványokról képet alkotni és beszerezni azokat.

Megfelelő, a kereskedelmi forgalomban nem kapható kiadványok rövid úton történő beszerzésének lehetőségét biztosító hathatós intézkedés bekövetkeztéig gyűjtésükben teljességre nem tőrekedhetünk.

Nemcsak szakkönyvtári téren mutatkozik ilyen probléma, hanem közművelődési könyvtáraknál is természetes igényként jelentkezik, hogy a kiadványok lelő-, ill. beszerzési helye ismert legyen, hogy időben tudomást szerezhessenek a megjelent irodalomról, és beszerezhessék azokat. Segítséget jelentene a könyvtárak számára, ha minden intézmény nyilvántartást vezetne kiadványairól.

A beszerzés rendszeressége érdekében jó lenne, ha az országos jellegű szakkönyvtárakhoz automatikusan eljuttatnának meghatározott példányszámbot fenti kiadványokból, annak érdekében, hogy az érdeklődők minél előbb hozzájussanak a legfrissebb kutatási eredmények, technológiai eljárások, tanulmányok, tervek stb. nyomtatásban megjelent ismertetéséhez. Az országos, nyilvános szakkönyvtáraknak leginkább feladata, sőt kötelessége valamennyi, ilyen szempontból számba jöhető sajtótermék gyűjtése és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele.

Az aktualitás szempontjából fontos, hogy a könyvtárak számára biztosítva legyen a legfrissebb megjelenésű szakirodalom feletti áttekintés.

Időszerűnek látszik a kötelezpéldány beszolgáltatási rendelet felülvizsgálata: vajon nem kell-e azon változtatásokat eszközölni a legutóbbi határozatok óta annak érdekében is, hogy a tudományos értékű kiadványokat - függetlenül a lapszámtól vagy a kiadvánnyal kapcsolatos eredeti célkitűzéstől az érdekelt könyvtárak megkaphassák.

Hasznos lenne a bejelentett nyomdák és sokszorosítók számának, munkájának időnkénti ellenőrzése. Mindezekhez még kívánatos lenne, hogy az egyes intézmények fontosnak tartásuk saját kiadványaik publikálását és több felelősséget érezzenek azoknak a szakkönyvtárakhoz történő eljuttatása kérdésében.

O. UJFALUSY Olga

025.1

A VÁLLALATI MŰSZAKI KÖNYVTÁRAK NÉHÁNY NYILVÁNTARTÁSI-PÉNZÜGYI KÉRDÉSÉRŐL

Annak a felismerésnek nyomán, hogy a műszaki fejlesztés előirányzott üteme, a termelékenység emelkedésének biztosítása nem képzelhető el fejlett dokumentációs és műszaki-könyvtári hálózat nélkül, ugrásszerűen emelkedett, és emelkedik a vállalati műszaki könyvtárak kezelésében lévő könyvtári anyag értéke. Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy ennek az állománynak nyilvántartását gondosan és pontosan kell megszervezni, egyrészt azért, mert a társadalmi tulajdon egészében nem tulságosan jelentős, de mégis nagyértékű részét képviseli, másrészt azért, mert a könyvtárak állományában gyakran pótolhatatlan vagy nehezen pótolható egységeket találhatunk.

E követelményeknek megfelelően a könyvtári munka szabványai és az idevonatkozó jogszabályok számos előírást tartalmaznak a könyvtárak állományának nyilvántartásával kapcsolatban. Nyilván a gyorsítómű fejlődés következménye, hogy ezen a területen mégis találunk "fehér foltokat", helyesebben szólva zavarosságuk miatt inkább szürke foltokat. A következőkben ezek közül szeretnénk két problémakört alaposabban megvizsgálni, azzal a korántsem rejtett céllal, hogy ráirányítsuk az illetékesek figyelmét e kérdések halaszthatatlan rendezésének szükségességére.

A könyveken és folyóiratokon kívüli
állomány értékbeni nyilvántartása

Vállalati műszaki könyvtárainkban egyre inkább megfigyelhető az a folyamat, hogy a könyvtári állomány értékének súlypontja a könyvekről áttolódik az egyéb dokumentum-típusok felé. Mindez természetes